

Molnár István Gábor – Rigó György

Egy újpesti muzsikusdinasztia, a Rigó család

Rigó Rezső „Pipi” cimbalmos (1930–1983). Újpest rövid, de annál tanulságosabb történelme rengeteg híres cigány muzsikust rejt. Sokan nem tudják, hogy városunkban több olyan zenész született és élt, kik nélkül szegényebb lett volna a főváros neves vendéglátóipara. Volt olyan idő, amikor Boross Lajos zenekarában egyszerre több újpesti is muzsikált. Kevesen tudják azt is, hogy a Pizza Hut helyén volt az az Árpád kávéház, ahol fiatal primásként évekig dolgozott ifjabb Járóka Sándor. Vagy azt, hogy itt élt Rácz Kiss János dzsesszhegedűs. Vörös Kálmán, a *Nyílik a rózsa* c. műsor állandó sztárprimása is évekig lakott a Pap József téren. Mellest sógora volt Rigó Rezső kiemelkedő tehetségű cimbalmosnak, kit Újpesten csak Pipinek becéztek.

A Rigó Flórián cimbalmos és Csukárdi Irén házasságából születő kilenc gyermek közül a negyedik volt Rezső, kit apja szintén cimbalmosnak szánt. Jó érzékkel találta

A cimbalomnál Rigó Rezső „Pipi”

el a hangszerét, Pipi tehetsége hamar megmutatkozott. Kisfiúként állva cimbalmozott, mert ülve nem érte fel a hangszeret. Csodagyereknek mondták, és elvitték magukkal muzsikálni a vasútnál lévő Horváth Kertbe, ahol úgy ütötte a cimbalmon a csárdásokat, hogy csak lestek a vendégek! Távolabbról a fejbúb és a két apró kéz, mely a verőt fogta – ennyi látszódott. Némely hölgyek közelebb is húzódtak, mert nem hittek a szemüknek, ahogy a pici fiúcska muzsikál: pontosan, precízen ütve ki a nehezebb akkordokat is. Édesanyja viszont megsajnálta és varrt neki egy párnát, bátyja pedig a cimbalom pedáljára rákötött egy szíjat, hogy tudja használni a pedált is. Így cseperedett fel Pipi, az apja mellett, nagy büszkeségben. Fiatalon a testvéreiből és barátjaiból verbuvált zenekarban játszott, míg Boross Lajos meg nem hívta a saját bandájához muzsikálni.

A cimbalom őse Ázsiából került hazánkba, ahol a cigányok honosították meg a tizennegyedik, tizenötödik században. Első említése Mátyás király idejéből való. Jelenlegi, lábakon álló formáját is Magyarországon kapta. A cigányzenében a cimbalmos feladata a kíséretben összefogni, telíteni a hangzást. A bögő basszusa és a brácsa harmonizálása közötti zenei rés kitöltése is a cimbalmosra hárul, valamint – a bandában egyetlen ütős hangszerként – díszítő feladata is van.

Rigó Rezső különlegessége abszolút hallásából és a zene iránt érzett alázatából állt. Nem akart mindenáron kitűnni, hanem teljesen alárendelte magát a bandának, hagyta, hogy zenésztársai érvényesüljenek az akkordok bontásában. Mindenkire figyelt, soha nem ütött bele más reszortjába. Ahol viszont ő jött, ott pontosan, időre ütött oda a verővel. A nóta, a csárdás, a magyar műzene, cigányzene világában ezért volt Pipi verhetetlen bandacimbalmos. A Bohák Lajos által készített hangszerére rendkívül büszke volt és óvta mindentől. Édesapjától nemcsak a cimbalmozás szeretetét kapta, az egyedi, jobb hangzás érdekében az „ósi titkokat” is elárulta Pipinek. Hogy kell a hangszeren apró átalakításokat végezni, mennyit kell a húrtartó lábakon finomítani és hogy kell a tőkevasakat beállítani. Hány milliméterrel kell arrébb tenni az úgynevezett „lelket”, amely a hangszer hasa és háta között közvetíti a rezonanciát. Mind fontos trükkjei az egyedi hangzásnak és egy-egy zenei feladat könnyebb vagy egyszerűbb megoldásának. Verőit is ő maga készítette. Jellemző volt rá az alacsony verőhordozás. Rigó saját technikát dolgozott ki a cimbalmon, amely az egyedi *kézfűrésze*re vonatkozott. A tanulható, iskolában elsajátítható ütésrendet sokszor megváltoztatva, bravúros ügyességgel játszotta a darabokat. Kihasználta a hangszer adta összes lehetőséget, és a spontán variációiban is hallani lehetett a témát. Úgy játszott a cimbalmon, hogy annak hangzását többen a zongorával tévesztették össze.

Hát ilyen muzsikus volt Pipi, az újpesti cigányok cimbalmos büszkesége, kinek utolsó útján kedvenc nótáját húzták muzsikustársai: „Egy körüti palotában...” címmel. Rigó Rezsőnek beteg tüdeje ötvenhárom évet adott, a zenében végzett munkássága viszont így is teljes volt. Sírja a Megyeri temetőben található.

Rigó János „Kacsesz” brácsás (1933–1988). Szívesen teszek eleget Molnár István Gábor barátom felkérésének, aki megkért, írjak édesapámról, a brácsásról, ki Újpesten született és itt is halt meg. Nagypám a János nevet adta neki, így Rigó Jánosnak anyakönyvezték. Neve a kor híres cigányprímására utalt, és apja is prímásnak szánta. Tévedett.

Apám, amikor tizenévesen udvarozni járt barátaival, rendre lecserélte a hegedű húrjait brácsahúrozásra. Mire pedig hazaért, visszarendezte hegedűre. Így csak a barátai tudták, hogy Kacsesz brácsával muzsikál napról napra. A probléma akkor keletkezett, amikor elfelejtette a húrokat visszacserélni... Lassan nagypámnak is be kellett látnia, hogy apámnak a brácsa a mindene, attól függetlenül, hogy nem ő döntött, úgy mondták, hogy a hangszer választotta apát.

Első, meghatározó emlékem is a brácsához kötődik. Hoztak hozzánk egy hatalmas, nagyméretű brácsát, kérték apámat, hogy próbálja ki a bécsi filharmonikusoknak készített

Rigó János „Kacsesz”

hangszert. Apa nézegette, kézbe vette, egyesével, úgynevezett szálhangokat húzott rajta. Utána üveghangokat, majd a páros hangok következtek, hármas és négyes hangzatok. Ekkorra már a templomi orgonához jobban hasonlított a hangzás, mint egy vonós hangszertől elvárható lett volna! Miközben a tempót is egyre fokozta, szinte beleolvadt, szeretettel ölelte magához a hangszert. Nagy élmény volt hallani, nézni, ahogy *bemuzsikálja* azt a hangszeróriást. Kisgyermekként éreztem meg azt is, hogy mit jelent apámnak a zene. A lelkét, a szívét tudta átvenni a hangszerre. Olyan átéléssel, olyan szeretettel, hogy azt mások is megérezték. Apám már több évtizede dolgozott együtt Boross Lajossal, amikor megtörtént az az eset, hogy hallgattunk otthon egy ritka felvételt, ahol Lajos bácsi muzsikál. Elmélyülve egy nóta hallatán, apám egy óvatlan pillanatban elsírta magát, és ahogy a nóta mondja: „Nemcsak ő sírt, sírtam én is, mert sírt a hegedű is...”

A brácsa más néven mélyhegedű, viola: alt kulcsban középszólam. Húrjai egy kvinttel vannak lejjebb a hegedűhöz, illetve egy oktávval feljebb a csellóhoz képest. Feladata az akkordok tömör, harmonizált összefűzése. Ritmus, lassú-gyors dúvó, lassú és gyors esztam képzése.

A Nyár utcában, az Arany Kakas étteremmel szemben laktunk, állandó zene-szó mellett. Családi mulatozások alkalmával sem mindig mentünk étterembe, édesanyám süttött-főzött. Apám pedig egypár pohár bor után elővette a brácsát, hogy muzsikáljon nekünk. Játékában a dallam mellé húzta a tercet, követte a harmóniát és vezette a basszust. Így spontán alakított, egyszemélyes zenekarát élvezhettük. Képes volt egy dallamra többféle szólamot rögtönözni, így ritka volt, hogy megismételt volna bármit.

1986-ban Boross Lajost a muzsikus cigányok prímáskirályá választották, ki a ceremónia alkalmával a következőt mondta: „Megköszönöm azoknak a zenekari tagoknak, akik évekig velem játszottak és támogatták muzsikámat...” 1973-ban már választottak prímáskirályt Detroitban (USA) id. Járóka Sándor személyében. Apám abban a kitüntetett helyzetben volt, hogy mindkét prímáskirály mellett ott lehetett, egyedülként a muzsikusok közül.

A világ számos országában játszott, több hanglemez őrzi játékát, ahol a legkiválóbb prímásokot és nótáénekeseket kíséri. 1960-ban Milánóban vendégszerepeltek, a zenekart Vörös Kálmán vezette. A Modern Jazz Kvartett szintén a városban készítette hanglemezfelvételét. A kiadó cég meghirdetett egy olyan lehetőséget, hogy a lemez másik oldalán más műfajú együttes szerepeljen. A lehetőséget – félszáz együttes közül – apáék nyerték el, így a világhírű jazz-előadók mellett a magyar nóta szerepelhetett egy lemezen.

Szerette magát más műfajokban is kipróbálni. Azon dolgozott, hogy előtérbe helyezze a hangszerét. A vágya volt a brácsát mint szólóhangszert bemutatni. Például cimbalomkíséréssel a melódia mellé akkordot húzott és bontott, amikor a cimbalom vette át a vezetést, akkor viszont ő kísérté. Rendszerint hottolt és harmonizált, majd visszavette a szólam vezetését. A lehetőségek tárházát próbálták, mint egy labdát dobálták a melódiát.

Tanítványai közül nemcsak brácsások kerültek ki, legkedvesebb testvérének, Lajosnak például a nagybőgő fortélyait mutatta meg. Sajnos nagybátyám tragikusan fiatalon elhunyt, így ígéretes pályája nem tudott beteljesedni. Szüleim emlékét őrzöm, és szeretettel mesélek lányomnak, Barbarának, és fiamnak, Gyurikának, hogy milyen sorsunk volt, hogy élt egy újpesti muzsikuscslád.

Rigó Lajos „Lotyi” nagybőgős (1936–1974). A nagybőgő méreteinél fogva nem tartozik azon hangszerek közé, amelyet négy-öt évesen kézbe lehet venni, és módszeresen, mint például a hegedűn, tanulni lehet rajta. Van ugyan feles, háromnegyedes tanuló-bőgő, de a cigányok nem vettek ilyet, ahogy mondják: nem vertük magunkat pluszköltségekbe! A bőgősdinasztiák úgy oldották meg a kérdést, hogy a gyermeket sámlira állították, amely régen minden háztartás elengedhetetlen konyhai tartozéka-ként kéznél volt. A másik lehetséges variáció az oktatásra – főképp ha sovány, kis súlyú a fiú –, hogy a bőgő kávjára (két bemélyedés a hangszer testének oldalán) egyszerűen ráállították. Szóval, gyerek a sámlin, az apja mögötte, a bőgő előtte. Amennyi húrt elér, annyit fogott, húzogatta a vonót, az öreg meg tartotta a bőgőt, hogy fel ne boruljanak, közben tanácsokkal látta el az ifjút. Érzéssel, kisleány, ide figyeljél, ezt nem így mutattam...

Rigó Lajos, becenevén Lotyi, a legkedveltebb újpesti személyek közé tartozott, szeretete őt modoráért, előzékenységéért az egész város. 1936-ban született Rigó Flórián és Csukárdi Irén hetedik gyermekeként. Muzsikuspályája nem a szokványos módon indult, mint a többi zenészcsalád gyermekeinek, és nem úgy, mint testvérbátyjainak. Dolgozni állt, tízéves korától a *piac*on zöldséges szekerek lovait hajtotta. Rezső és János, a két befutóban lévő zenész testvér, viszont tizennégy-tizenöt éves korában megpróbálták, hogy mit tudhat a bőgőn! Érzékük nem csalt, Lajos tehetségesnek bizonyult. Két év múltán az Újpesti Zeneiskolában találjuk, ahol Sellei Gyula kiváló zenepedagógus tanítványaként évről évre dicséretes bizonyítvánnyal ment haza. Innen a Mátra Szállóba került tanulónak a korszak első számú bőgőséhez, „Sügöle” Parádi Józsefhez, aki a megmutatott gyakorlatokat, nótákat másnapra precízen, kigyakorolva kérte számon. A zenekar vezetője egyébként sógora, Vörös Kálmán primás volt. Innen szabadul fel, és a legendás Búsuló Juhász étterembe hívják, Burka Sándor bandájába. Külföldre is kijut, egy évig Jugoszláviában muzsikál. Hazatérve nagylemezen működik közre a Radics József vezette zenekarral. Lakhelyét a többi muzsikushoz hasonlóan nem adja fel, éjszaka inkább villamosozik végig a Váci úton Újpestre. Rigó Lajos álló, egyenes basszusokat fogott, olyan alapot adva a zenekarnak, amelyre a banda szépen fel tudta építeni az akkordokat. Stílusa tiszta, választékos és világos volt. A bőgőn az esztamot nem megütötte, mint ahogy az szokás a bőgősöknél, hanem megrántotta, egyéni érzésvilága két egyforma esztamot nem képezett.

A nagybőgő, más néven gordon vagy contrabass, a legmélyebb hangokat adó vonós hangszer. Hangjegyei basszuskulcsban jegyzettek, húrjai: É, Á, D, G. A cigányzenekarban feladata a ritmus és az alapbasszus képzése.

Rigó Lajos „Lotyi”

Rigó Lajos elvette Csömör Katalint, mely házasságból született: Lajos, Flórián, Irén, Antal és Zsuzsanna nevű gyermekük. Belőlük a Tütke becenévre hallgató Rigó Flórián vitte tovább a zenét, szintén bógóvel, tizenkét évesen szintén az Újpesti Zeneiskolában. A Tanoda téri Általános Iskola után felvételt nyert a Rajkó Együttesbe, de apja hirtelen halála miatt dolgozni állt, hogy édesanyját és testvéreit segítse. Horváth Ibolyával köt házasságot, melyből két gyermek, Zoltán és Melinda született. Muzsikál Újpest több vendéglőjében, huszonhárom évesen „Bimbó” Farkas József primással a Parlamentnél található Szófia étteremben. 2007-ben muzsikus barátaival megalakítja az Újpest Cigányzenekar névre hallgató együttest.

Rigó József „Gólya” brácsás és Rigó Gyula primás. Járóka Mária és Rigó Vilmos hegedűs házasságából nyolc gyermek született. Belőlük, a családi tradíciót követve, négy fiú a muzsikuspályát választotta. Vilmos, azaz Tyityu brácsás, János, azaz Cikom tercprimás, József, azaz Gólya brácsás, Gyula pedig hegedűsnek készült. Belőlük ketten, a két legfiatalabb vált országosan ismert zenésszé. Gólya primásnak indult, de végül a brácsát választotta. Jó fülét, ritmusérzékét szülei korán észrevették, hagyták is a brácsát, hadd legyen az, amit a gyerek akar. A legfontosabb, hogy szeresse, amit választ! Apja bevitte hát Pestre Magyar Imre kiöregedett brácsásához, hogy hallgassa meg a gyereket. Az öreg hiába mondta, hogy naponta hoznak ide ifjakat, és ő ehhez mennyire fáradt, és kicsit unja is már, Vilmos bácsi viszont nem tágított. – Bontsad csak ki, fiam, azt a hangszert! – intézkedett. Az öreg mester meghallgatta, és menten tanítványául fogadta a gyereket. Megvolt az erős alap, amelyre Gólya őstehetségként saját, egyedi stílust alakított ki. Játékát régies, tömör hangzás jellemezte. Ahogy mondják: nyitott fülű muzsikus volt, aki ráadásul egy különös hangszert használt. Az úgynevezett 37-es brácsát, ami tulajdonképpen hegedűméretnek felelt meg. Egy klasszikus zenekarban játszó, fatalnyi hölgynek, egyedi megrendelésre ké-

Rigó József „Gólya”

Rigó Gyula

szült a háborút megelőző időkben, Olaszországban. A kicsi mesterbrácsa kényelmes kezelhetőséget biztosított Gólyának, emellett megfelelően jó hangot adott. Fiatalon muzsikált együtt Bobe Gáspár Ernő primással, később Radics Józseffel. Számos kiváló zenekarban működött közre, dolgozott Pesten a Hány sörözőben, a Kulacs vendéglőben, Újpesten az Árpád kávéházban. Elvette még a Barakkból ismert gyermekkori szerelmét, Balázs Máriát, mely házasságból kilenc gyermek, egy fiú és nyolc lány született. Rigó József a Gólya becenevét egyébként nem a hosszú lábainak köszönhette, hanem később ragadt rá, a sok gyermekáldásra vonatkozólag akasztották rá a cigányok. Utolsó munkahelye a Budapest Körszálló volt.

A Nyár utca 18. számú házban, a Nyár és a Mária utca sarkán lakott a Rigó család. Utcafrontján a Horváth-féle kocsmával, közel a Szent József-tempломhoz, ahol Gólya testvéröccse, Gyula ministrált. Közben pedig a Ferenc József téri Fiú Iskolában végezte tanulmányait. Az újpesti cigányság kiemelkedő képességű primásává vált Rigó Gyula később kilógott a bohémságból, a muzsikusok éjszakai életéből. Újpesten egyedülként, klasszikus művészeti tanulmányok után vált cigányprimássá, minden kétséget kizáróan a legkiválóbb hegedűssé. Mancika néni, az Operaház nyugdíjas színművésznője vette pártfogásába a fiatal Gyulát, aki megismerkedésük után megtért Jehova Tanúi közösségébe. Édes, lelkéből fakadó stílust, briliáns hangszeres tudást, virtuóz művészetet tudhatott magáénak. Beteg kezének krónikus inhuvelygyulladását sem a vendégek, sem a művészkollégák nem érezték ki játékán. Érdekessége, hogy brácsásként is kiválóan játszott. A brácsán is használt technikai bravúrokat, ahol nemcsak az egyenes, tiszta hangokat húzta, hanem a hozzá illő akkord- és basszushangokat is. Kollégái kivétel nélkül mind elismerően nyilatkoztak róla. A cigányzenekarokban szokás, hogy a primásnak a szétosztandó pénzből két rész jár, azaz ha öt főből áll a banda, akkor hat részre osztják a pénzt, és kettőt abból a zenekarvezető kap. Rigó Gyula nem vett dupla részt, ahogy mondta: „Nincs dupla gyomra! A családot mindannyinknak el kell tartani!” Önzetlen segítőkészséggel foglalkozott minden hozzá forduló muzsikussal. Pedagógiájának alapjául is a szeretetet állította. Hitbéli meggyőződésében szilárd ember volt, nem tartotta és nem is volt számára fontos a földi javak harácsolása. Elmondható róla, hogy soha nem küzdött a képességeit megillető vendéglátó-ipari üzletekért. Ha hívták, akkor kötelességtudóan ment, de önmagáért egyszer sem törtetett.

A magyar származású, abban az időben Ausztriában élő Erzsébet asszonyal kötött házasságot. A Juszkó Ferenc vén testvér vezette gyülekezetnek felajánlotta József Attila utca 90. szám alatt található házának nagyszobáját Királyság Teremnek. Így a nyolcvanas évek elejétől az újpesti Jehova Tanúi itt folytathatták hitéleti tevékenységüket. Rigó Gyulának gyermeke nem született, szűkebb családjának a hitbéli testvéreit tartotta. Újpest legnagyobb és egyben legszerényebb cigányprimását 1992. január 24-én helyezték örök nyugalomra a Megyeri temetőben, ahol a szokástól eltérően nem cigányzenekar búcsúztat-ta, hanem felvételről saját hegedűjátékát hallgathatták a barátai.